

CZEGLÉDI SÁNDOR

Az Egyesült Államok Szövetségi Kongresszusa és a nyelvpolitika

1. Bevezetés

Az Egyesült Államok szövetségi kormányának nyelvpolitikai jellegű tevékenységét gyakran a „nullpolitika” (Wiley 2002: 49) vagy „nem létező politika” (Crawford 2000: 1) kifejezések segítségével jellemzik a frappáns tömörségre törekvő elemzők. Ugyanakkor számos érv szól a részletesebb vizsgálat szükségessége mellett. Fishman (2001: 454) rámutat, hogy még az elméletileg a „nullpolitika” felé közelítő kormányzati magatartás sem fogható fel a nyelvpolitika teljes hiányaként, hiszen az ilyen hozzáállás egyértelműen a magas státuszú (gyakran az egyedül hivatalos) többségi nyelvet és annak beszélőit részesíti előnyben a számottevően hátrányosabb helyzetben lévő, a kormányzati szervek által nem használt – esetleg a hivatalos kommunikációban kifejezetten tiltott – kisebbségi nyelvekkel szemben. Így az állam és az egyház szétválasztásának analógiájára történő „nyelvi disestablishment” lehetősége sem több pusztán illúziónál. Kymlicka és Patten (2003: 32), illetve Heath (1976) paradox fordulatával élve: a nyelvpolitika az a dolog, amely akkor is létezik, amikor nincs (idézi Paulston 2003: 475).

Az Egyesült Államok Alkotmányának betű szerinti értelmezése alapján viszont a nyelvpolitikai kérdések egyedül törvényes szövetségi kormányzati megközelítése a „nullpolitika”, hiszen az ország alaptörvénye nem említi, következésképpen – az Alkotmány 10. kiegészítésének rendelkezése alapján – a tagállamok és a helyi önkormányzatok hatáskörébe utalja a nyelvi és az oktatási ügyek szabályozásának lehetőségét és feladatait.

Ennek ellenére a nyelvpolitikai problémák már 1794-ben megjelentek a Képviselőház napirendjén, amiről a „Mühlenberg–legenda” néven elhíresült apokrif történet is tanúskodik; a hivatalos nyelvről szóló „sorsdöntő” szavazással nagyítva fel egy német kisebbségi petíció elutasításának mérsékelten érdekesítő történetét (Kloss 1977: 28–9; Baron 1990; Czeglédi 2001).

Az oktatáspolitikába történő tudatos szövetségi beavatkozás szintén az Egyesült Államok történetének korai éveire nyúlik vissza: az 1785-ös és 1787-es Szövetségi Földrendeletek, amelyek a frissen megszerzett északnyugati területek tagállamokká szervezésének lépéseit taglalták, elsődleges fontosságúnak tartották – és az elárverezendő parcellákból befolyt összegekből anyagilag is támogatták – a territóriumok oktatási rendszerének felállítását (Magyarics 1989: 94; Tindall és Shi 1989: 155).

A nyelv- és oktatáspolitikai (nyílt és burkolt) szövetségi szerepvállalás a későbbi évtizedekben is folytatódott, ráadásul napjainkban sem veszített jelentőségéből. A

második világháború után az Egyesült Államokban három fő téma köré csoportosultak a nyelvpolitikai vonatkozású feladatok, viták és nem ritkán konfliktusok (Schmidt 2000: 11):

1. az 1965-ös bevándorlási reform következtében a korlátozott angol nyelvtudású („limited English proficient”, rövidítve: LEP) diákok megállíthatatlanul növekvő száma kikényszerítette a „kétnyelvű” oktatás különböző válfajainak gyakorlati megvalósítását az ország általános és középiskoláiban;
2. a polgárjogi mozgalmak egyik diszkriminációellenes vívmányaként növekvő hangsúlyt kapott a nyelvi jogok (egyéni szintű) védelmének szükségessége;
3. az 1980-as évektől újra megerősödő „English-only” (pontosabban: „Official English”) mozgalom tagállami szintű sikerei ismét előrevetítették az angol nyelv hivatalossá tételének közeli megvalósulását akár törvényi szabályozás, akár alkotmánymódosítás útján.

Az Egyesült Államokat érintő, Huntington (2005: 46–7) által legjelentősebbnek ítélt közelmúltbéli kihívások mindegyike határozott nyelvpolitikai vonatkozásokkal is bír. A Szovjetunió széthullásán kívül ide sorolható a multikulturalizmus ideológiájának elterjedése, amely magával hozta a sokszínűség kritikátlan dicsőítését; valamint az ország történetének harmadik jelentős bevándorlási hulláma, amely főként az USA-ban élő latin-amerikai és ázsiai népcsoportok létszámát gyarapította, és előidézte azt a helyzetet, hogy manapság a bevándorlók többsége ugyanazt a nem angol nyelvet beszéli. Mindezen fejlemények Huntington szerint magukban hordozzák az amerikai „magkultúra” („core culture”) visszafordíthatatlannak tetsző újradefiniálásának eshetőségét.

Ez a lehetséges forgatókönyv időszerűvé teszi a nemzeti identitás összetevőinek vizsgálatát és a folyamatban lévő változások felderítését. Jelen tanulmány megkísérli a közelmúlt nyelvpolitikai döntéseinek és szövetségi törvényhozási kezdeményezéseinek elemzése segítségével bemutatni az amerikai lakosságnak a kisebbségi nyelvekhez és az angolhoz mint de facto hivatalos nyelvhez való viszonya alakulását – azaz célul tűzi ki a nyelvi ideológia azon elemeinek azonosítását, amelyek egyrészt az „állandóság”, másrészt pedig a „változás” címszavak köré csoportosíthatók.

2. Problémafelvetés és hipotézisek

A tanulmány célja kettős. Egyrészt a téma szakirodalmának áttekintése alapján megpróbáljuk felvázolni az amerikai nyelvi ideológia lehetséges összetevőit és jellegzetességeit, másrészt megkíséröljük bizonyítani a „nullpolitika”-álláspont tarthatatlanságát az Egyesült Államok Szövetségi Kongresszusa által 2001 és 2004 között tárgyalt (illetve oda beterjesztett) nyelvi vonatkozású törvényjavaslatok és határozati javaslatok elemzésének segítségével.

Kiindulási elméletünk szerint a nyelvpolitikai kérdések rendszeresen megjelennek a látszólag nem rokon témájú törvényhozási kezdeményezésekben is, ráadásul a Bevezetésben ismertetett szokásos hármass felosztás („kétnyelvű oktatás”; „nyelvi jogok”; „hivatalos nyelv”) korántsem biztosítja a javaslatokban előforduló számos nyelvpolitikai cél megfelelő mélységű leírását.

Az említett hiányosságok kiküszöbölése érdekében felvázolunk egy részletesebb elemzési keretet, amely alkalmas lehet a törvényjavaslatokban (gyakran burkoltan)

felbukkanó, számos esetben ellentmondásos nyelvpolitikai célok kategorizálására, figyelembe véve a kisebbségi nyelvekkel szemben tanúsított törvényhozói magatartást is.

A 435 főből álló Képviselőház által megvitatott és elfogadott törvényjavaslatok feltételezésünk szerint kiváló leképezését nyújtják a társadalom nyelvpolitikai kérdésekben mutatott hozzáállásának, mivel a tagállamok lakosságának arányában, két évre megválasztott képviselők közvetlen módon jelenítik meg választóik akaratát (és a regionális érdekeket), tehát elgondolásunk alapján a nyelvpolitikai tendenciákban bekövetkező változások szinte azonnal érződnek az alsóházi betérjesztésekben. A száztagú Szenátus viszont sokkal inkább az állandóság és a stabilitás megtestesítője, hiszen a hat évre választott szenátorok döntéseit a hosszú távú politikai megoldások keresése, az adott esetben több régiót felölelő választóköri lakosainak akaratát a lehető leghívebben megjelenítő kompromisszumok kialakítása, valamint a külpolitika formálásában alkotmányos alapon biztosított szerepvállalás jellemzi. Így a Szenátus által is elfogadott javaslatokról nagy biztonsággal kijelenthető, hogy ezek a döntések a nyelvi ideológiában már bekövetkezett változásokat is híven tükrözik.

A „nyelvpolitika” és „nyelvi ideológia” fogalmainak értelmezéséhez főként Spolsky (2003; 2005) és Crawford (2004: 62) definícióit vettük alapul.

Spolsky megközelítése szerint egy adott beszélőközösségre jellemző „nyelvpolitika” három fő komponensből tevődik össze: ide tartozik egyrészt a közösségben kialakult mindennapos „gyakorlat”; másrészt a nyelvekkel kapcsolatos nézetek, felfogások és „ideológia”; harmadrészt pedig a fennálló gyakorlat megváltoztatására irányuló specifikus törekvések, amelyek az „intervenció”, „tervezés”, vagy „menedzsment” fogalmaival írhatók le.

Crawford meghatározása értelmében a „nyelvi ideológia” – illetve „ideológiák” – a mindennapok gyakorlatában formálódó, a társadalmi valóságban gyökerező meggyőződések, amelyek a különböző azonosságtudattal bíró csoportok megélt tapasztalataiból fejlődnek ki.

Spolsky (2005) szerint a „nyelvi menedzser” szerepét játszhatja az ország nemzeti (szövetségi) törvényhozói testülete, tagállami vagy helyi önkormányzati intézmények, speciális érdekcsoportok, bíróságok, hivatalnokok, intézmények, üzleti vállalkozások – de akár egy családtag is. Álláspontunk az, hogy az Egyesült Államok Szövetségi Kongresszusa (illetve annak bizottságai és albizottságai) által megvitatott betérjesztések reprezentatív módon jelenítik meg az aktuális nyelvpolitikai prioritásokat. A törvényjavaslatok politikai támogatottsága (amely egyrészt megnyilvánul az adott kezdeményezés mögé nyíltan felsorakozó „szponzorok”, azaz a betérjesztést megszavazni szándékozó képviselők és/vagy szenátorok számában, másrészt abban a tényben, hogy az adott javaslat mely törvényhozási szakaszig jut el) pedig következtetni enged az egyes betérjesztések „súlyára” és esetleges jövőbeli esélyeire.

Az így nyert komplex kép bepillantást nyújthat a mögöttes nyelvi ideológiába – Schiffman (1996: 5) megfogalmazásában a „nyelvi kultúrába” –, amely sok tekintetben mindig is az „egynyelvűség kultúrája” volt (1996: 212). Számos szerző meglátása alapján az amerikai nyelvi ideológia többé-kevésbé jól jellemezhető olyan lingviciista fogalmakkal, mint például a nyelvi „nativizmus” (Wiley 2000: 84; Baron 2004), a „de-etnizáció” és „amerikanizáció” (Fishman 1966: 15), a „nyelv mint probléma” (Ruíz 1984), valamint a hangzásában is elrettentő „skizofrénia” (Kjolseth, idézi Crawford 2004: 65) és a „xenoglosszofóbia” (Cutshall 2004/2005).

Véleményünk szerint az ilyen leírások, bár alapvetően tényszerűek és hitelesek, mégsem alkalmazhatók kritika nélkül az amerikai nyelvi ideológia jellemzésére az ország fejlődésének minden egyes történelmi korszakában, és meglehetősen leegyszerűsítő perspektívába állítják a nyelvi kultúra több jelenlegi összetevőjét és áramlatát.

Mindenképpen árnyalja a markáns asszimiláció-orientált nyelvi ideológiáról alkotott véleményeket az elmúlt másfél évtizedben tanúsított toleráns, majd egyre fokozottabban bátorító törvényhozói magatartás az őshonos kisebbségi nyelvek megtartását, generációs átörökítését és esetleges felélesztését illetően. Ugyanakkor ez a pluralista hozzáállás csupán azokra a nyelvekre (és beszélőikre) terjed ki, amelyek már rég elveszítették vitalitásukat, jórészt az erőszakos asszimilációt megvalósítani igyekvő, múltbéli szövetségi politika következtében. A kérdéses beszélőközösségekben a nyelv-váltás és a nyelvcserre visszafordíthatatlannak tűnő folyamatait ma már legfeljebb csak lassíthatja az újabb keletű, multikulturalista felfogásban alakított nyelvpolitika, amelyet Lo Bianco (Hartz 1964 nyomán) az európai gyarmatosítás következtében létrejött újvilági „töredékkultúrák” individuációs igyekezetének szükségszerű folyamánként értékel (1999: 45). Másrészt az őshonos nyelvek támogatása egyfajta „bocsánatkérés” és lelkiismeret-nyugtatás a múltban elkövetett, nem ritkán az emberirtás határát súroló beolvasztási politika bűneiért.

Elvárásaink szerint az őshonos nyelvek fennmaradását segítő – és azok értékszempon-tú megközelítését kialakítani igyekvő – politika a jövőben is szerves részét alkotja majd az Egyesült Államok kivételesség-eszmétől vezérelt individuációs törekvéseinek. Ezzel szemben az életerős bevándorló csoportok nyelvei (legfőképpen a spanyol) továbbra sem élvezik majd a kisebbségi nyelvekhez értéként és erőforrásként viszonyuló nyelvpolitikai orientáció (Ruíz 1984) által nyújtott kedvezményeket.

A spanyol nyelv e tekintetben vett „történelmi hátránya” leküzdhetetlennek látszik, hiszen az USA-ban élő hispanók kétharmada mexikói származású, jórészt a délnyugati területeken koncentrálódik, és körükben a népszaporulat meghaladja az országos átlagot. Ráadásul mindez főként azokban a régiókban történik, amelyek az 1848-as háború előtt Mexikóhoz tartoztak, így a terület elspanyolosodása sokak szemében a lassú és békés, de annál nyugtalanítóbb területi revízió rémképét is előrevetíti. Következésképpen a csupán de facto létező szövetségi nyelvpolitika e közösségek gyors integrációjában és (akár a családokon belüli generációk közti kommunikációs szakadék megteremtése útján is siettetett) asszimilációjában érdekelt, nem pedig a közösségi anyanyelv és a kultúra fenntartásának támogatásában.

A bevándorló közösségek tagjai számára biztosított kedvezmények gyakorlatilag kimerülnek a kormányzati és közszolgáltatásokhoz biztosított „hozzáférés” („access”) korlátozott garanciáiban, melynek számos elemét (például a többnyelvű szavazócédu-lákat és a „kétnyelvű” oktatás maradványait) azonnal megszüntetnék egyes törvény-javaslatok, melyek az angol nyelv hivatalossá tételét tűzik ki célul. Viszont az egyéni (nyelvi) jogok védelme olyan mélyen gyökerezik az amerikai jogrendben – és az esélyegyenlőségről alkotott felfogásokban –, hogy erőteljes korlátozásukhoz békeidőben minden bizonnyal nem adja hozzájárulását a Szövetségi Kongresszus.

Ezzel szemben a „krízis” vélt vagy valós állapota eredményezhet az uralkodó nyelvi ideológiával látszólag össze nem egyeztethető döntéseket, amelyek hosszú távon befolyásolhatják magát a nyelvi kultúrát is, ahogy ezt például az első világháborút

követő idegen(nyelv-)gyűlölet megerősödése (és a nyelvoktatás tagállami szintű korlátozásai), vagy a Szputnyik-sokk után újra felértékelődő „idegen” nyelvi kompetencia tanúsítja.

Következésképpen a nemzetbiztonsági kockázatok nyelvpolitikai hozadéka nehezen megjósolható: a fenyegetettség érzése egyrészt növeli az „összetartás” és az „összetartozás” igényét, amely az asszimilációt és a nemzeti egységet erősítő lépések megtételének kedvez; másrészt viszont a (nem angolszász országokból érkező) „külső” kihívások kezeléséhez szükséges a potenciális ellenség szándékainak kiismerése, ehhez pedig elengedhetetlen a fenyegető fél nyelvének, kultúrájának (és viselkedése lehetséges mozgatórugóinak) beható ismerete. Az utóbbi tényező felértékelheti bizonyos bevándorló kisebbségek (nem katonai gyorstalpaló tanfolyamokon szerzett) nyelvi és kulturális ismereteit, azaz a nemzetbiztonsági igények részlegesen felülírhatják a nyelvi ideológiában erőteljesen jelen lévő „de-etnizációs” és „amerikanizációs” tendenciákat.

3. A vizsgálat módszere

Elsőként a releváns szakirodalom áttekintése alapján felvázoljuk a „nyelvpolitika” és a „nyelvi ideológia” terminusok lehetséges értelmezési formáit, majd részletesebben elemezzük a fogalmak amerikai valóságra vonatkozatható aspektusait.

A vizsgált korpusz az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusába 2001. január 3. és 2004. december 31. között beterjesztett, illetve a Képviselőházban, a Szenátusban, valamint a releváns bizottságokban és albizottságokban tárgyalt nyelvi vonatkozásokkal bíró törvény- és határozati javaslatverziókat öleli fel.

A korpusz kialakítása a Szövetségi Törvényhozási Információs Szolgálat („Federal Legislative Information Service”) adatbázisának teljes szövegű lekérdezése segítségével történt a „<http://thomas.loc.gov>” honlapon keresztül 2004 decemberében és 2005 januárjában. Mindkét vizsgált Kongresszus (sorszám szerint a 107. és a 108.) esetében ugyanazon kulcsszavas keresések eredményeinek összegzése után nyert végleges formát az elemzendő törvényjavaslat-gyűjtemény.

Az első kulcsszavas keresés azokra a törvényhozási kezdeményezésekre irányult, amelyeknek szövege tartalmazta a „language” szót, illetve annak variánsait; a második esetében a „bilingual” szó és változatai előfordulásaira koncentráltunk; míg a harmadik keresési terminus a „limited English proficient” kifejezést tartalmazta, szintén a lehetséges variánsok figyelembevételével. Az átfedések és a nyelvpolitikai szempontból irreleváns találatok (például egymondatos utalások más törvények bizonyos szóhasználatára) eltávolítása után a vizsgálandó halmazt 371 elemre redukáltuk a 107. Kongresszus esetében (2001–2002), és 394-re a 108. Kongresszus (2003–2004) vonatkozásában.

Az így kiválasztott törvény- és határozati javaslatverziókban megfogalmazott (illetve néha implicit módon benne foglalt) nyelvpolitikai célok kategorizációjához a Nahir (1984/2003) és Ruíz (1984) által javasolt elemzési keret kibővített verzióját hívtuk segítségül. Értelemszerűen egy javaslatverzió gyakran számos, néha egymásnak ellentmondó és eltérő súllyal bíró kategóriába is bekerült. A súlyozás legkézenfekvőbb módon a beterjesztés típusától függött: a törvényerővel nem bíró határozati javaslatok mindegyike szimbolikusnak minősült.

Nahir eredeti cikkében (1984) tizenegy nyelvtervezési/nyelvpolitikai célt különített el. Ezek (1) a nyelv „purifikációja”, azaz megtisztítása az idegen vagy helytelennek

ítélt elemektől („Language Purification”); (2) a kihalás szélén álló nyelvek újjáélesztése („Language Revival”); (3) a nyelvújítás („Language Reform”); (4) a sztenderdizáció („Language Standardization”); (5) a nyelv terjesztése, a nyelvváltás folyamatának felgyorsítása („Language Spread(ing)”); (6) a szókészlet modernizációja („Lexical Modernization”); (7) a terminológiai egységesítés („Terminology Unification”); (8) a stílusegyszerűsítés („Stylistic Simplification”); (9) a különböző anyanyelvű beszélők közti kommunikáció lehetőségének megteremtése mesterséges, kiegészítő vagy „nemzetközi” nyelvek alkalmazásának segítségével („Interlingual Communication”); (10) a nyelvmegtartás („Maintenance”) és (11) a „segédkódok” (például a jelnyelv, a helységnevek írásmódja, a transliteráció) szabályainak egységesítése („Auxiliary-Code Standardization”).

Figyelembe véve az amerikai nyelvpolitikai realitásokat, valamint más elemzők – például Turi (1995) és Hornberger (2003) – javaslatait, Nahir eredeti nyelvpolitikai kategóriáit hat új elemmel egészítettük ki, vállalva az átfedések megsokszorozásának kockázatát: (12) a nyelv hivatalossá tétele („Officialization”); (13) bizonyos nyelvek használatának korlátozása vagy tiltása („Proscription”); (14) a kormányzati és közszolgáltatásokhoz történő „hozzáférés” biztosítása a kisebbségi nyelvek beszélői számára („Access Provision”); (15) a többségi nyelvi íráskészség és olvasáskészség fejlesztése („Literacy Development in the Majority Language”); (16) a nyelv mint nemzetbiztonsági tényező („Language as a National Security Factor”); végül pedig (17) a nyelv mint a külpolitika alakításának eszköze („Language as a Foreign Policy Instrument”).

A Ruíz (1984) által felvázolt nyelvpolitikai „orientációk” értelmében a vizsgált törvényjavaslatokat a kisebbségi nyelvekhez és azok használatához való viszonyuk alapján a „nyelv mint probléma” („Language-as-Problem”); a „nyelv mint jog” („Language-as-Right”); és/vagy a „nyelv mint erőforrás” („Language-as-Resource”) kategóriákba is besoroltuk.

A Képviselőház és a Szenátus tagjainak kisebbségi nyelvekkel szemben tanúsított hozzáállásában bekövetkezett változásokat úgy próbáltuk tetten érni, hogy mindkét Kongresszus esetében kiszűrtük a leginkább asszimilációpárti és a legtisztábban pluralista felfogásról tanúskodó törvényjavaslat-verziókat, majd egyenként megvizsgáltuk a Kongresszus tagjainak (előre deklarált) szavazási szándékát („sponsorship”) az adott kérdésekben. Végül a két Kongresszus Alsó- és Felsőházának attitűdskála-eredményeit összevetve meghatároztuk az érzékelhető változások irányát az „asszimilációpártiság-pluralizmus” kontinuum mentén.

4. Új tudományos eredmények és következtetések

4.1. Az amerikai „nyelvi ideológia” fogalmának behatárolása

A „nyelvi tervezés” és „nyelvpolitika” fogalmak közül kétségekívül az utóbbi alkalmazható hitelesebben a központi tervezés és közvetlen irányítás formáitól a nyelvek viszonylatában is (elvileg) idegenkedő Szövetségi Kongresszus releváns tevékenységeinek összefoglalására.

Ennek részben ellentmond például az „Egy gyermek se maradjon le” („No Child Left Behind” Act of 2001) elnevezésű közoktatási törvény (az 1965-ös Elemi és Középsiskolai Oktatási Törvény jelenlegi változata), amelynek kisebbségi gyermekekre

vonatkozó, kifejezetten tervezés-orientált és asszimilációs céloktól vezérelt paragrafusai jóval túlmutatnak az Alkotmány által biztosított (gyakorlatilag nem létező) szövetségi oktatáspolitikai jogkörökön. A „nyelvpolitika” kifejezés alkalmazását mégis szerencsésebbnek érezzük, mivel ez a terminus tágabb teret enged a Spolsky (2005) által a nyelvpolitika komponensei közé sorolt „nyelvi ideológia” mögöttes megjelenésének.

A szakirodalom elemzése után három, egymással összefüggő érvrendszer mentén csoportosítottuk az amerikai nyelvi ideológia lehetséges összetevőit. Ezek (1) a bevándorlók integrációjának és asszimilációjának történetét (főleg)értelmező fejtegetések (például a „mélyvíztechnika” állítólagos múltbeli sikereit illetően); (2) a nyelvelsajátítás és nyelvtanulás pszicholingvisztikai vonatkozásait érintő, „magától értetődő” felfogások összessége; (3) az angol nyelv identitás-formálásban és nemzetépítésben betöltött (kizárólagos) szerepének hangsúlyozása. Az utóbbi tényező várható felértékelődése (mint a „magkultúra” kulcseleme) valószínűleg kihat majd a nyelvi ideológia többi összetevőjének alakulására is.

4.2. Az amerikai „nyelvi ideológia” fő jellemvonásai és történeti gyökerei

Az USA története során felbukkanó nyelvpolitikai jellegű konfliktusok arra a meglehetősen közhelyszerű megállapításra engednek következtetni, hogy az amerikai nyelvi ideológia („nyelvi kultúra”) legjellegzetesebb vonása a minden korban jelen lévő asszimiláció-orientáció és az első világháborút követően felerősödő idegennyelv-ellenesség („xenoglosszofóbia”), melyet változó mértékben enyhített, illetve színesített a kisebbségi nyelvek irányában mutatott, pragmatikus elvektől – és újabban az esélyegyenlőség biztosításának igényétől – vezérelt tolerancia.

A nyelvi sokszínűséggel szemben tanúsított, alapvetően elutasító, néha pedig azt megtűrő magatartás mellett olykor-olykor megjelent a támogatás ritka példája is, amelyet például az őshonos nyelvek és kultúrák közelmúltbeli felkarolása illusztrál, jóllehet a nyelvmegtartást célul kitűző programok anyagi támogatottsága gyakran elenyésző mértékű.

Továbbá megfigyelhető az „idegen” nyelvek nemzetbiztonsági szempontoktól vezérelt, általában rövid távú és szelektív felértékelődése, szigorúan instrumentális módon és „de-etnizált” formában.

4.3. A nyelvpolitikai konfliktusok mint a „nyelvi ideológia” felszíni megjelenési formái

4.3.1. A nemzetbiztonsági tényező szerepe

Meglátásunk szerint az USA-beli nyelvpolitikai viták három fő csoportba sorolása (lásd a Bevezetést) nem elégséges a jelenkori nyelvpolitikai valóság kategóriákba kényszerítésére, ezért minimálisan a nemzetbiztonsági szükséghelyzetek szerepének felértékelését javasoljuk, hiszen a Szputnyik-sokk nyomán elfogadott, 1958-as Nemzetbiztonsági Oktatási Törvény alapvetően kiszélesítette a szövetségi kormány (nyelv) oktatásügyi jogkörét, melyet a vélt hidegháborús fenyegetettség időszakában kevesen kérdőjeleztek meg.

4.3.2. A kétnyelvű oktatás és az asszimiláció-orientált nyelvi ideológia

A közvetlen nemzetbiztonsági veszélyhelyzetek elmúltával – és az idegennyelv-oktatás iránt tanúsított szövetségi szintű érdeklődés lanyhulásával – az oktatásügy terén tapasztalható kormányzati aktivitás nem csökkent, hozzájárulva ezzel többek között az 1968-as Kétnyelvűségi Oktatási Törvény kongresszusi megszavazásához, melynek „utóélete” – különös tekintettel az átirányító („transitional”), illetve anyanyelv-megtartó („maintenance”) oktatási programok szövetségi támogatására – a 90-es évek végéig a nyelvpolitikai jellegű viták egyik sarkalatos pontja maradt.

A hangsúlyok viszont mára jelentősen eltolódtak az (angol) egy nyelvű belemerítés („structured English immersion”, SEI) javára, és az „öncélú” kisebbségi anyanyelv-megtartást vagy fejlesztést szorgalmazó modellek („developmental bilingual education”, DBE) politikai támogatottsága gyakorlatilag megszűnt a bevándorló nyelvek viszonylatában. Az átirányító oktatási módszerek („transitional bilingual education”, TBE) esélyei is folyamatosan csökkennek, ahogy az iskolákban egyre többféle anyanyelvet beszélő diákok jelennek meg. A kisebbségi anyanyelv-megtartás egyedüli, politikailag nagyrészt támogatott modellje a kétutas kétnyelvű belemerítés – „two-way (bilingual) immersion” (TWI) vagy „dual language education” (DLE) –, amelynek megvalósításából a többségi diákok is hasznot húznak.¹

4.3.3. A nyelvi jogok védelmének kilátásai az esélyegyenlőség jegyében

Az oktatási, politikai, és gazdasági jogok esélyegyenlőség alapján történő egyéni gyakorlásához szükséges „hozzáférés” biztosítása („access” guarantee) nyelvpolitikai szempontból megköveteli a kisebbségi nyelvhasználat jogának elismerését legalább a hivatalos ügyintézés bizonyos fázisaiban. Az egyéni esélyegyenlőség biztosításának társadalmi igénye és a kisebbségi nyelvhasználat jogának képlékeny törvényi garanciái viszont legalább két szempontból ütköznek egymással.

Egyrészt nem tisztázott egyértelműen, hogy az 1964-es Polgárjogi Törvény óta számos alkalommal deklarált, „nemzeti eredet” („national origin”) alapján történő hátrányos megkülönböztetés tiltása milyen mértékben terjed ki a nyelvi alapon történő diszkriminációra; másrészt feloldhatatlannak látszó ellentét feszül az alapvetően *közösségi* jellegű tevékenység (a nyelvhasználat) és korlátozott *egyéni* jogi garanciák közé szorított védelme között.

Az általunk tanulmányozott USA-beli törvényekkel és a nemzetközi jogi deklarációkkal szemben tanúsított amerikai hozzáállás vizsgálata alapján megjósolható, hogy a nyelvi jogok tudatos „instrumentalizációja” (Rubio-Marín 2003: 56–7), azaz a kollektív (nyelvi) jogok háttérbe szorítása a jövőben is az amerikai nyelvi ideológia szerves része marad.

¹ Együttal megjegyezzük, hogy a kisebbségi anyanyelv-fejlesztést is megvalósító kétutas kétnyelvű belemerítés a programok természetéből fakadó követelmények okán (például fele-fele arányú kisebbségi és többségi diáklétszám az adott évfolyamon; hosszú távú tervezés szükségessége stb.) matematikailag is esélytelen arra, hogy az elmúlt években tapasztalt látványos fejlődés ellenére jelentős mértékben elterjedjen az iskolákban – így nyugodt szívvel támogathatják az angol nyelv státuszát féltő, asszimilációpárti döntéshozók és szavazók.

4.3.4. A hivatalos nyelv kérdése

A tagállami szinten egyre jelentősebb sikereket elérő „Official English” mozgalom által keresztülvitt törvények és alkotmánymódosítások, valamint az elmúlt 25 év számos hasonló értelmű szövetségi kongresszusi beterjesztésének összevetését követően kirajzolódnak egy várható, az angol nyelvet de jure hivatalos státuszba helyező törvény valószínűsíthető kitételei. Meglátásunk szerint a néhány éven belül megszavazandó törvény a jelképes deklarációnál erősebb mértékben szabályozza majd a többségi és a kisebbségi nyelvek viszonyát a kormányzati szervekkel történő kommunikációban, ugyanakkor – néhány „extrém” beterjesztéssel ellentétben – megfogalmazásaiban kerülni fogja a szólásszabadság és a „törvényes eljárás”² alkotmányos védelmének esetleges megsértését.

Várható, hogy az „Official English” törvény nem kötelező érvényű preferenciákat tartalmaz majd a kisebbségi tanulók „kétnyelvű” oktatásának „egynyelvűsítését” illetően (azaz helyteleníti a kisebbségi anyanyelv használatát már az elemi iskola alsóbb osztályaiiban is); esetlegesen korlátozza a többnyelvű szavazócédulák és választási anyagok alkalmazását³; továbbá sürgetni fogja az amerikai állampolgárság megszerzésének feltételéül szabott angol nyelvtudásszint egységesítését és a szabályok következetes betartását.

Mindezen rendelkezések meghozatalát valószínűleg a nemzeti egység fenntartásának szükségességével indokolják majd a törvényjavaslat támogatói, ezáltal szövetségi szinten is felértékelve az angol nyelvnek a „magkultúrában” betöltött szerepét, amely szemléletváltás a tagállami törvények, alkotmánymódosítások és népszavazások tanúsága szerint jórészt már korábban megtörtént az „egyszerű” szavazópolgárok szemszögéből.

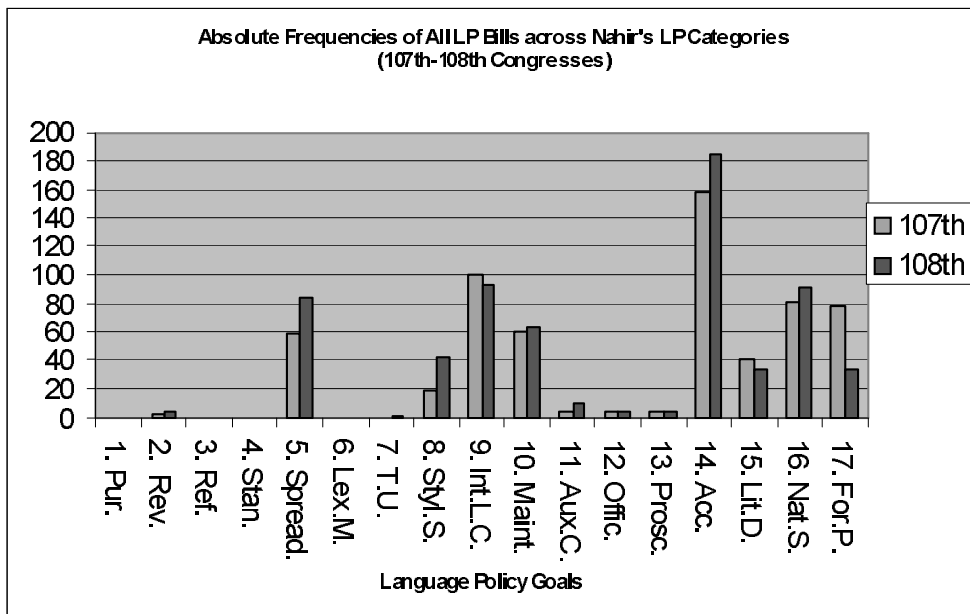
Másrészt – a nemzeti egység fenntartását nem veszélyeztető módon – a kihalás szélén vegetáló őshonos nyelveket pártfogásába vevő szövetségi politika biztosítja a nyelvi és kulturális „sokszínűség” támogatásának látszatát, amelyhez számos „Official English” törvényjavaslat is hozzájárul, kifejezett engedményeket téve az őshonos nyelvek nyelvmegtartó, illetve fejlesztő kétnyelvű oktatása tekintetében. Következésképpen az amerikai nyelvi ideológiában markánsan jelen lévő „bevándorló” kontra „őshonos” választóvonal eltűnése a jövőben sem várható, sokkal inkább a szakadék mélyülése prognosztizálható.

² Tulajdonképpen a szabadságjogoktól törvényes eljárás nélkül történő megfosztás tilalmát jelenti („due process” guarantee).

³ Az olyan szigorítások, amelyek csupán az őshonos nyelvek beszélőinek biztosítanának kedvezményezett státuszt (tehát e tekintetben háttérbe szorítanák a spanyolt), összeegyeztethetők lennének az amerikai nyelvi ideológia feljebb tárgyalt alapelveivel; ugyanakkor viszont a szavazócédulák kérdése szorosan összefonódott a polgári/politikai jogok kiszélesítésére irányuló, több évtizedes törekvésekkel. Ráadásul a spanyol nyelvet (is) beszélő kisebbség megnövekedett politikai súlya sem valószínűsíti az ilyen irányú korlátozások megvalósulását. Az 1975 óta érvényes választójogi törvénymódosítás értelmében a kedvezményezett kisebbségek körébe tartoznak – az amerikai indiánok és az alaszakai őslakosok mellett – az ázsiai származású amerikaiak és a hispanók is.

4.4. A kongresszusi betérjesztések elemzésének eredményei

Legfontosabb megállapításunk a „nullpolitika”-felfogás teljes cáfolata: a Szövetségi Kongresszus törvényhozói tevékenységei között markánsan kimutatható a nem mindig tudatos, de annál gyakrabban előforduló, Spolsky (2005) kifejezésével élve a „nyelvi management”-jellegű beavatkozás⁴. A nyelvi vonatkozású betérjesztések (és azok verziói) nyelvpolitikai célok szerinti eloszlását az alábbi grafikon szemlélteti:

A várakozásokkal ellentétben a Kongresszus napirendjére kerültek olyan javaslatok is, amelyek kifejezetten a korpusztervezés kategóriájába sorolhatók, például a stílus egyszerűsítés („Stylistic Simplification”); a segédkód-sztenderdizáció („Auxiliary-Code Standardization”); valamint a terminológiai egységesítés („Terminology Unification”).

Közülük a stílus egyszerűsítésre és a segédkódok sztenderdizációjára irányuló javaslatok jelentős részét (az utóbbiak főleg az arab személynevek angolra történő egységes átírását szorgalmazták) megszavazta a Törvényhozás mindkét Háza.

Mindkét Kongresszus esetében a leggyakrabban előforduló nyelvpolitikai cél a kormányzati és közszolgáltatásokhoz történő „hozzáférés” („access”) biztosítása volt, amely jórészt az esélyegyenlőség tökéletesebb megvalósítására irányuló törekvésnek tulajdonítható.

Erre kötelezi a szövetségi kormányzati intézményeket a Bill Clinton által 2000 augusztusában kiadott, EO 13166-os számú elnöki rendelet is, mivel egyértelműen a törvényileg tiltott, „nemzeti eredet” szerinti diszkriminációnak minősíti a nyelvi alapon történő hátrányos megkülönböztetést.⁵

⁴ A pontos törvény- és határozati javaslat-verziók számát lásd az „Anyag és módszer” részben.

⁵ Az EO 13166 kezdetektől fogva éles viták tárgya, és visszavonására mindkét vizsgált Kongresszus alatt történtek (sikertelen) lépések.

4.4.1. A 107. Kongresszus nyelvpolitikai jellegű tevékenységének rövid összefoglalása

A 2001–2002-es időszakban elfogadott törvények közül kétségkívül az „Egy gyermek se maradjon le” („No Child Left Behind” Act of 2001) elnevezésű közoktatási törvény alakítja (pontosabban rontja) legnagyobb mértékben a kisebbségi nyelvmegtartás esélyeit, mivel előírja, hogy az iskolák évről évre – valós teszteredmények alapján – egyre növekvő arányban a többségi nyelvű osztályokba sorolják át korlátozott angol nyelvtudású diákjaikat, ellenkező esetben kemény szankciók sújtják az intézményeket. Bár a törvény nem szab meg kötelezően választandó oktatási módszereket (ezt nem is teheti meg az Alkotmány alapján), az erőltetett menetben történő angol nyelvtanítás kényszere praktikusán kizárja a 4–6 év múlva (tartósabb) eredményeket ígérő, nyelvmegtartó/fejlesztő modellek alkalmazását.

A 107. Kongresszus által tárgyalt nyelvpolitikai célok közül kiemelkedő fontossággal bírt az idegen nyelvi kompetencia fejlesztése („Interlingual Communication”); a nemzetbiztonság erősítése („National Security”); valamint a külpolitikai célok megvalósítása („Foreign Policy”). E három cél rendszerint összefonódott, különösen 2001. szeptember 11. után. Ugyanakkor a nemzetbiztonsági szemszögből „kritikus” fontosságúnak ítélt nyelvek (legfőképpen az arab) felértékelődése nem helyezte automatikusan értékorientált perspektívába a még nem teljesen asszimilálódott amerikaiak által beszélt kisebbségi nyelveket. Továbbra is az „elit” kétnyelvűség elfogadását, azaz a kisebbségi nyelvek beszélőit első lépésben nyelvcsere kényszerítő, majd szükség esetén az így „amerikanizált” népesség egyes tagjait a nélkülözhetetlen „idegen” nyelvi kompetenciával újra felvértezni igyekvő, „skizofrén” nyelvpolitika jellegzetességeit mutatták a vizsgált törvényjavaslatok.

Jórészt az asszimilációs törekvéseket támogatták a gyermekkori íráskészség és olvasáskészség fejlesztését szolgáló, a „Literacy Development” kategóriájába tartozó betérjesztések, mivel szinte kivétel nélkül a többségi nyelv elsajátításának megkönnyítését tűzték ki célul. Kimondva-kimondatlanul szintén a kisebbségi nyelvmegtartás ellen munkálnak az „Official English” javaslatok, melyek támogatottsága a 2001–2002-es kongresszusi ülészakok idején 1996-hoz viszonyítva tovább csökkent, és drámai változást nem tapasztaltunk e téren közvetlenül „szeptember 11.” után sem.

A terrortámadások azonnali nyelvpolitikai hatásait csupán a nemzetbiztonság kérdéséhez szorosan kapcsolódó nyelvpolitikai célokat tartalmazó törvényjavaslatok esetében sikerült tetten érni, hozzátéve, hogy a 108. Kongresszus alatt tapasztalható, asszimiláció-irányultságú elmozdulás valószínűleg nagyrészt „szeptember 11.” hosszú távú következményének tudható be.

A képviselők és szenátorok nyelvi sokszínűségéről alkotott véleménye⁶ a 107. Kongresszus alatt arról tanúskodott, hogy a Képviselőház demokrata tagjai bizonyultak a nyelvi pluralizmus leghűségesebb támogatóinak, míg a republikánus képviselők nagyrészt az ellentétes álláspontot képviselték. A Szenátusban a demokraták megosztottak voltak a kérdésben, ezzel szemben a republikánus szenátorok alig foglaltak nyíltan állást az itt vizsgált, markánsan elkülönülő nyelvpolitikai javaslatok ügyében.

⁶ Melyet az „asszimilációpártiság” és „pluralizmus” végpontokkal jellemzett attitűdskála mentén jelöltünk, a törvényhozók egyes kiválasztott javaslatokkal szemben tanúsított szavazási szándékának feltérképezését követően.

4.4.2. A 108. Kongresszus nyelvpolitikai jellegű tevékenységének rövid összefoglalása

Ahogy az 4.4. pontban ábrázolt diagramból kitűnik, földcsuszamlásszerű átrendeződésekre nem került sor 2003–2004 folyamán sem, ugyanakkor összességében nőtt a nyelvi vonatkozású betervezések száma, jelezve, hogy a nyelvpolitika (még ha csupán indirekt módon, más témájú javaslatok „mellékes” részeként is) egyre fokozottabban az érdeklődés homlokterébe került. Szintén ezt a megállapítást támasztja alá a törvényhozók erőteljesen „asszimilációpárti” és határozottan „pluralista” törvényjavaslatokkal kapcsolatos véleménynyilvánítási hajlandóságában beállt változás: a 107. Kongresszus adataihoz viszonyítva a nyíltan állást nem foglaló képviselők aránya 35,5%-ról 17,7%-ra csökkent, a szenátoroké pedig 47%-ról 41%-ra.

A nyelvpolitikai célok megjelenési gyakoriságát tekintve jól kimutatható növekedés állt be az angol nyelv terjesztését, a stílusegyszerűsítést és a segédkód-sztenderdizációt szorgalmazó javaslatok számában. A nyelvterjesztési törekvések felerősödése összefügg az általánosan érzékelhető (lejjebb részletesebben tárgyalt) asszimilációpárti elmozdulással; a segédkód-sztenderdizáció az arab nevek transliterációja mellett kiterjedt az amerikai közlekedési táblák esetleges nem angol nyelvű feliratainak tiltására; a stílusegyszerűsítés pedig – mint az esélyegyenlőséget növelő, „hozzáférés”-típusú törvényjavaslatok egyre szervezettebb velejárója – valószínűleg még markánsabban jelenik meg a jövő nyelvpolitikai céljai között. Már jelenleg is megfigyelhető az ebből fakadó dilemma; nevezetesen az, hogy a kormányzati és egyéb hivatalos kommunikáció széles néptömegek számára érthetővé tételének szándéka magával vonja-e a kisebbségi nyelvhasználat legitimitációját hasonló beszédhelyzetekben. A 108. Kongresszus idevágó törvényjavaslatainak vizsgálata alapján a válaszuk „igen”, de csak abban az esetben, ha halmozottan hátrányos helyzetű kisebbségi gyermekek szüleit érintő programokról van szó. Összességében megfigyelhető, hogy a törvényhozók jóval engedékenyebbné bizonyultak a kisebbségi nyelvhasználatot illetően olyan javaslatok esetében, amelyek kifejezetten „áldozatok” (kiskorúak, természeti katasztrófák túlélői, bűnesetek sértettjei) helyzetének enyhítését célozták.

A bevándorlók nyelvének és kultúrájának generációs átörökítését azonban ez az engedékenység nem befolyásolja: a nyelvmegtartás privilégiumát továbbra is szigorúan csak az őshonos kisebbségek összefüggésében tartotta támogatandó törekvésnek a Szövetségi Törvényhozás. Bár néhány őshonos nyelv revitalizációját („Revival”) érintő javaslatot is beterveztettek 2001 és 2004 között, ezek nem jutottak túl a bizottsági szakaszon.

2001 és 2004 között egyetlen esetben hozott olyan törvényt a Kongresszus, amely részlegesen felülírja az amerikai nyelvi kultúra „transzietnikációs” vagy „detnizációs” jellegéről tett határozott kijelentéseinket. A nemzetbiztonság erősítésének szándéka (konkrétabban a hírszerző szolgálatok igényei „9/11” után) arra sarkallták a

⁷ Egyetlen kivétel az 1898-ban megszerzett és jelenleg sok tekintetben az USA 51. tagállamaként funkcionáló Puerto Rico lakossága, akik a XX. század első felének északos amerikai asszimilációs politikája ellenére megtartották anyanyelvüket. Esetükben a Kongresszus a spanyol nyelvet az Egyesült Államok kulturális sokszínűségét gazdagító jellemvonásként értékelte a 2001–2004 között tárgyalt törvényjavaslatokban. Mexikói bevándorlók vonatkozásában ugyanez a nyelv rendszerint mint „probléma” került elő.

törvényhozókat, hogy a titkosszolgálatok 2005-ös költségvetését szabályozó törvényben ösztöndíjprogramot hozzanak létre korlátozott angol nyelvtudású, de „kritikus” fontosságú kisebbségi nyelveket beszélő amerikai állampolgárok számára, akik idegennyelvtudásukkal hozzájárulhatnak a hírszerzői tevékenységek hatékonyságának növeléséhez. A törvény egyértelműen az „erőforrás” perspektívába helyezett néhány bevándorló nyelvet, ugyanakkor ez a fejlemény nem érintette az amerikai nyelvi ideológia alapjait, hiszen sem ezt megelőzően, sem pedig a kérdéses titkosszolgálati törvény után egyéb hasonló kezdeményezés nem történt.

Az „Official English” javaslatok körében azonban határozott támogatás-növekedést tapasztaltunk, amely 1996 után ismét komolyan előrevetíti az angol nyelv hivatalossá válásának esélyét.⁸

A törvényhozói attitűdskála vizsgálata szintén az asszimiláció visszatéréséről árulkodik: a pluralista ideák látványos képviselőházi háttérbe szorulását hasonló, de kisebb mértékű tendencia kíséri a Szenátusban is. Feltételezésünk szerint a nyelvi pluralizmus támogatóinak térvesztése folytatódni fog az elkövetkezendő években, hacsak nem történnek jelentős szigorítások az amerikai bevándorlási politikában, illetve nem hagy jelentősen alább a 2001 szeptembere után felerősödött nacionalizmus, patriotizmus és állandó válsághangulat.

5. Kitekintés

Az általunk javasolt elemzési keret alkalmazása segítségével további kongresszusi ülészakok nyelvi vonatkozású tevékenységének vizsgálata is lehetővé válik, melynek segítségével teljesebb képet rajzolhatunk fel az amerikai nyelvpolitika és nyelvi ideológia (illetve más nemzetek nyelvpolitikája és nyelvi ideológiája) alakulásának jellegzetességeiről.

A Törvényhozás napi tevékenységének górcső alá vétele valószínűleg a legrepresentatívabb leképezését nyújtja a nyelvi kultúra valós időben zajló folyamatainak, a nyelvpolitikai fejlemények történeti perspektívába helyezésével pedig – Schildkraut (2005: 9) szóhasználatával élve – „ablakot nyithatunk a néplélekre”, új észrevételekkel gazdagítva nemcsak a szociolingvisztika, a nyelvtudomány, hanem a történettudomány és a politológia ismeretanyagát is.

IRODALOM

Baron, D. (1990): The legendary English-only vote of 1795.

<http://www.watzmann.net/scg/german-by-one-vote.html>

Baron, D. (2004): Spanish, English and the New Nativism.

<http://www.english.uiuc.edu/~people/~faculty/debaron/essays/native.htm>

Crawford, J. (2000): *At War with Diversity: US Language Policy in an Age of Anxiety*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

— (2004): *Educating English Learners: Language Diversity in the Classroom*. (5th ed.) Los Angeles, CA: Bilingual Education Services.

Cutshall, S. (2004/2005): Why we need “The Year of Languages”. *Educational Leadership* 62(4): pp. 20–3.

---

⁸ 2006. május 18-án a Szenátus 63–34 arányban „nemzeti” nyelvvé deklarálta az angolt. A Képviselőházban még nem tűzték napirendre a javaslatot.

- http://www.ascd.org/publications/ed_lead/200412/cutshall.html
- Czeglédi S. (2001): A Mühlenberg-legenda háttére, avagy a német nyelv státusza az Egyesült Államok történetének első évtizedeiben. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 1(2). pp. 69–79.
- Fishman, J.A. (1966): *Language Loyalty in the U.S.: The Maintenance and Perpetuation of Non-English Mother Tongues by American Ethnic and Religious Groups*. The Hague: Mouton.
- (2001): From theory to practice (and vice versa): review, reconsideration, and reiteration. In: Fishman, Joshua A. (szerk.): *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon, UK: Multilingual Matters. pp. 451–83.
- Hornberger, N.H. (2003): Literacy and language planning. In: Paulston, Christina B. és G. Richard Tucker, (szerk.). *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Malden, MA: Blackwell Publishing. pp. 449–59.
- Huntington, S.P. (2005): *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest: Európa.
- Kloss, Heinz. (1977): *The American Bilingual Tradition*. Rowley, MA: Newbury House.
- Kymlicka, W. és Alan Patten (szerk.) (2003): *Language Rights and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lo Bianco, J. (1999): The language of policy: What sort of policy making is the officialization of English in the United States? In: Huebner, Thomas és Kathryn A. Davis (szerk.): *Sociopolitical Perspectives on Language Policy and Planning in the USA*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. pp. 39–65.
- Magyarics, T. (szerk.) (1989): *Documents of American History*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Nahir, M. (1984/2003): Language planning goals: a classification. In: Paulston, Christina B. és G. Richard Tucker (szerk.) (2003): *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Malden, MA: Blackwell Publishing. pp. 423–48.
- Paulston, C.B. (2003): Language policies and language rights. In: Paulston, Christina B. és G. Richard Tucker (szerk.): *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Malden, MA: Blackwell Publishing. pp. 473–83.
- Rubio-Marín, R. (2003): Language rights: Exploring the competing rationales. In: Kymlicka, Will és Alan Patten (szerk.): *Language Rights and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press. pp. 52–79.
- Ruíz, R. (1984): Orientations in language planning. *NABE Journal* 8: pp. 15–34.
- Schiffman, H. F. (1996): *Linguistic Culture and Language Policy*. London/New York: Routledge.
- Schildkraut, D. J. (2005): *Press "ONE" for English: Language Policy, Public Opinion, and American Identity*. Princeton University Press.
- <http://www.pupress.princeton.edu/chapters/s7963.pdf>
- Schmidt, R., Sr. (2000): *Language Policy and Identity Politics in the United States*. Philadelphia: Temple University Press.
- Spolsky, B. (2003): *Language Policy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- (2005): "Language Policy." Keynote presentation at the National Language Policy Summit, University of North Carolina, Chapel Hill, January 10, 2005.
- <http://www.yearoflanguages.org/files/public/LanguagePolicykeynote.pdf>
- Tindall, G.B. és David E. Shi (1989): *America. A Narrative History*. New York: Norton.
- Turi, J.-G. (1995): Typology of language legislation. In: Skutnabb-Kangas, Tove és Robert Phillipson (szerk.): *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. pp. 111–19.
- Wiley, T.G. (2000): Continuity and change in the function of language ideologies in the United States. In: Ricento, Thomas (szerk.): *Ideology, Politics and Language Policies. Focus on English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. pp. 67–85.
- (2002): Accessing language rights in education: a brief history of the U.S. context. In: Tollefson, James W. (szerk.): *Language Policies in Education: Critical Issues*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. pp. 39–64.